

Гавриш Г.О.

УДК: 338.24 : 330.12

ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ РИНКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Анотація. В статті проаналізовано умови формування ринку інтелектуальних послуг. Запропоновано критерії оцінювання стану сформованості ринку послуг, а саме: коефіцієнт навантаження та коефіцієнт насиченості. Визначення стану сформованості означеного ринку послуг дасть змогу приймати адекватні рішення щодо державного регулювання ринку.

Ключові слова. Інтелектуальна послуга, коефіцієнт навантаження, коефіцієнт насиченості, конкурентне середовище, сформованість ринку послуг.

Аннотация. В статье проанализированы условия формирования рынка интеллектуальных услуг. Предложены критерии оценки состояния сформированности рынка услуг, а именно: коэффициент нагрузки и коэффициент насыщенности. Определение состояния сформированности соответствующего рынка услуг позволит принимать адекватные решения, касающиеся государственного регулирования рынка.

Ключевые слова. Интеллектуальная услуга, коэффициент нагрузки, коэффициент насыщенности, конкурентная среда, сформированность рынка услуг.

Summary. The article deals with the analysis of the formation conditions of the intelligence services market and it is determined that the main conditions for the market establishment of any intellectual services include: the demand for service, the presence of suggestions (enough manufacturers who offer services and have different forms of ownership), no restrictions on the interaction between producer and consumer services (the presence of economic freedom), free access for all market entities to market information. The fulfillment of these conditions can create a healthy competitive environment in the relevant intelligence services market. Since the effective functioning of the market depends on its formation, so for the evaluation of the formation of intelligence services market by the author is offered a three-step-procedure. The first step - to analyze the structure of the market: the size and form of property of firms working on it; consumers; the type of services provided by others. On the second stage of evaluation of the intelligence services market formation must be selected the criteria. The author proposed to define two criteria: the level of stress intensity and a ratio of saturation on the services market. On the third step is necessary to use the above proposed criteria to assess the state of formation of the market and to analyze the results. If the market is formed (the value of the saturation ratio is one), it is necessary to carry out periodic monitoring of the market. If the market is unformed, it is necessary to develop and implement a national program of relevant market intelligence services.

Saturation ratio can be used to evaluate the actions of public policy support for certain services markets. Thus, it is necessary to assess the state of formation of market by a defined rate before the adoption of the state program of market development and after. If after the implementation of the state program the market state has improved, it can be considered effective state action. Defining the formation of the definite services market will help to make appropriate decisions regarding the state regulation of the market.

Keywords. Intellectual service, ratio of loading, ratio of saturation, competition environment, formation of services market.

Вступ. Сфера послуг складає в економічно розвинутих країнах основну частину економіки, крім того, чим більш розвинутою є економіка країни, тим більшою є частка сфери послуг в загальному обсязі валової доданої вартості. Сфера послуг в загальному обсязі валової доданої вартості в Україні складала у 2001 р. 34,4 %, а у 2011 р. – 38,7 %, частка послуг в структурі ВДВ збільшилася на 4,4 %. Обсяг надання інтелектуальних послуг також зростає з кожним роком. До інтелектуальних послуг відносяться: послуги з охорони здоров'я, освітні послуги, послуги у сфері наукових досліджень, проектно-конструкторські та дизайнерські послуги, маркетингові та рекламні послуги, послуги у сфері права та бухгалтерського обліку та інші. Частка інтелектуальних послуг в Україні в загальному обсязі наданих послуг у 2002 р. складала 6,2 %, у 2005 р. – 8,4 %, у 2008 р. – 10,9 %, у 2009 р. – 11,7 %, а у 2010 р. – 11,9 %, у 2011 р. – 11,3%. Обсяг інтелектуальних послуг в Україні у 2011 р. збільшився майже в дванадцять разів у порівнянні з 2002 р. Стрімкий розвиток сфери послуг в Україні, зокрема сфери інтелектуальних послуг, призводить до того, що держава не в змозі контролювати процес становлення та функціонування відповідних ринків, а ефективне функціонування ринку залежить від рівня його сформованості. Саме визначення стану сформованості відповідних ринків інтелектуальних послуг дозволить розробити ефективну державну програму регулювання ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню формування ринку інтелектуальних послуг присвячено праці багатьох українських вчених. Питання функціонування ринків послуг розглянуто в роботах: Б.М. Данилишина [1], В.А. Пареної [2], О.В. Ярмач [3] та інших.

Основні тенденції розвитку, сучасний стан сфери послуг та її потенціал розглядає Б.М. Данилишин [1], крім того, він визначає особливості сфери послуг та вплив нових вимог до інформаційного суспільства на функціонування сфери послуг. Б.М. Данилишин досліджує проблеми зайнятості в гуманітарній сфері та відзначає, що саме гуманітарна сфера є основою нового геополітичного простору світу та Європи, він аналізує роль і місце гуманітарної сфери в економіці України, а також пропонує напрями здійснення реформ організаційно-економічного механізму українського ринку послуг.

Теоретичний аналіз категорії «послуга» наведено в роботах В.А. Пареної [2]. У випадку, коли ринковий механізм неефективно діє, втручається держава за рахунок використання методів прямого і непрямого регулювання. До методів прямого регулювання В.А. Парена [2] відносить: державне фінансування окремих

програм, державні закупівлі, законодавчі обмеження, ліцензування окремих видів діяльності тощо. До методів непрямого державного регулювання вона відносить: оподаткування, регулювання цін, встановлення мінімальної заробітної плати, платежі за ресурси тощо.

Економічний зміст інтелектуальних послуг визначено в роботах О.В. Ярмак [3]. Вона виділяє специфічні ознаки інтелектуальних послуг: нематеріальність, невіддільність від споживача і виробника, високий рівень працездатності, складність визначення якості надання послуги тощо. В працях автора [3] визначено чинники, що заважають розвитку ринку інтелектуальних послуг в Україні.

Узагальнюючи сучасні дослідження щодо формування ринку інтелектуальних послуг в Україні можна зробити висновки, що лише деякі праці носять фундаментальний характер, оскільки більшість авторів розглядають окремі аспекти розвитку певного ринку послуг. Автори, що аналізують ринки інтелектуальних послуг, приділяють увагу таким питанням як: дослідження стану та розвитку ринку, державне регулювання ринку, визначення ефективності його функціонування, ціноутворення на інтелектуальні послуги. Проте, питання оцінювання стану сформованості ринку інтелектуальних послуг не достатньо висвітлено, тому, в даному дослідженні приділимо увагу розробці критеріїв оцінювання рівня сформованості ринку інтелектуальних послуг в Україні.

Результати. Основними умовами формування ринку будь-яких інтелектуальних послуг є: наявність попиту на послугу; наявність пропозиції, тобто достатньої кількості виробників, що пропонують послуги та мають різні форми власності; відсутність обмежень щодо взаємодії виробника та споживача послуги, тобто наявність економічної свободи; вільний доступ всіх суб'єктів ринкових відносин до інформації про стан ринку. Виконання цих умов дозволяє створити здорове конкурентне середовище на відповідному ринку інтелектуальних послуг.

Оцінювання стану сформованості ринку інтелектуальних послуг, який є складною системою, функціонування якої залежить від великої кількості факторів, потребує розробки спеціальних процедур. Авторський підхід до вирішення цього завдання представлено на рис. 1.

Рис. 1. Поетапна процедура оцінювання стану сформованості ринку інтелектуальних послуг.

На першому етапі оцінювання стану сформованості ринку інтелектуальних послуг необхідно проаналізувати структуру ринку: за розміром та за формою власності фірм, що працюють на ньому; за споживачами; за типом послуг, що надаються тощо.

Одним із стимулюючих факторів на ринку послуг є присутність на ньому державних підприємств. Оскільки, по-перше, як правило, вартість послуг, що надаються державними підприємствами нижча за вартість послуг, що надаються приватними підприємствами, по-друге, на державних підприємствах, на відміну від приватних, більш жорсткіші правила прийому робітників, тобто, існують певні вимоги до кваліфікації та досвіду роботи тощо, враховуючи це, можна припустити, що на державних підприємствах працюють більш кваліфіковані кадри. Хоча для таких видів інтелектуальних послуг як освітні, медичні, експертні тощо, приватна діяльність за якими вимагає отримання ліцензії або сертифікату, це твердження може і не виконуватися.

На другому етапі оцінювання стану сформованості ринку інтелектуальних послуг необхідно обрати критерії. Автором запропоновано визначити два критерії: рівень навантаження та коефіцієнт насиченості ринку послуг.

Рівень навантаження H_i для i -того регіону можна визначити за формулою:

$$H_i = \frac{M_i^n}{M_i}, \quad (1)$$

де M_i^n - кількість підприємств відповідної сфери послуг, що знаходиться в i -тому регіоні;

M_i - кількість споживачів інтелектуальної послуги, що знаходиться в i -тому регіоні.

Коефіцієнт навантаження показує кількість підприємств, що в середньому приходиться на одного споживача інтелектуальної послуги в i -тому регіоні.

Використовуючи рівень навантаження, неможливо визначити подальшу стратегію щодо формування ринку певного виду послуг, оскільки він показує лише загальну ситуацію на ньому. Недоліком запропонованого показника є те, що він визначається в натуральних одиницях і інтервал його припустимих значень від нуля до нескінченності, все це не дозволяє, по-перше, визначити, чи сформований ринок послуг, а по-друге, порівнювати рівень сформованості регіональних ринків. Тому, запропоновано визначити коефіцієнт насиченості, який не має визначених недоліків.

Коефіцієнт насиченості KH_i для i -того регіону визначається за наступною формулою:

$$KH_i = \frac{d_i}{d_i^n}, \quad (2)$$

де d_i^n - частка, підприємств, що знаходиться в i -тому регіоні, в загальній кількості підприємств відповідної сфери послуг;

d_i - частка споживачів, що знаходиться в i -тому регіоні, в загальній кількості споживачів інтелектуальної послуги.

Будемо вважати, що в найкращому випадку, відношення частки споживачів до частки підприємств має дорівнювати одиниці, та якщо це співвідношення не виконується, то можливі значення коефіцієнту насиченості, характеристики стану ринку та дії, що необхідно виконати щодо формування ринку, представлено в табл. 1.

Таблиця 1. Критичні значення коефіцієнту насиченості

Коефіцієнт насиченості	Характеристика	Дії, щодо формування ринку
(0;0.5)	Значні диспропорції	Необхідно збільшити кількість фірм, що надають послуги
[0.5;1)	Незначні диспропорції	
1	Немає диспропорцій	Ринок сформовано
(1;1.5]	Незначні диспропорції	Необхідно зменшити кількість фірм, що надають послуги
більше 1.5	Значні диспропорції	

При чому дії щодо формування ринку стосуються тільки регулювання кількості підприємств виробників інтелектуальних послуг, оскільки вважаємо, що саме кількість споживачів послуг зумовлює кількість підприємств, що ці послуги пропонують, а не навпаки.

На третьому етапі необхідно за допомогою вище запропонованих критеріїв оцінити стан сформованості ринку та проаналізувати отримані результати. Якщо ринок сформований, тобто значення коефіцієнту насиченості дорівнює одиниці, то необхідно здійснювати періодичний моніторинг стану ринку. Якщо ж ринок несформований, то необхідно розробляти та впроваджувати державні програми розвитку відповідного ринку інтелектуальних послуг. Процедура аналізу стану сформованості ринку інтелектуальних послуг має повторюватися через певні проміжки часу, наприклад, через рік, оскільки ринкова структура не є постійною величиною за рахунок того, що виробники можуть вільно входити в галузь або виходити з неї.

Висновки. Становлення та формування ринку інтелектуальних послуг – процес довготривалий. За рахунок державного втручання цей процес можна прискорити, та перш ніж розробляти державні програми підтримки та розвитку певних видів ринків, необхідно оцінити стан сформованості ринку. Для визначення стану сформованості ринку інтелектуальних послуг доцільно використовувати запропоновані в роботі критерії, а саме: коефіцієнт навантаження та коефіцієнт насиченості.

Запропонована поетапна процедура оцінювання стану сформованості ринку інтелектуальних послуг дасть змогу приймати адекватні рішення щодо державного регулювання ринку.

Джерела та література:

1. Сфера та ринок послуг у контексті соціальної модифікації суспільства : Монографія / Б. М. Данилишин, В. І. Куценко, Я. В. Остафійчук ; Рада по вивч. продукт. сил України НАН України. – К. : ЗАТ «Ніч лава», 2005. – 327 с.
2. Парена В. А. Особливості участі сфери послуг у формуванні економічних відносин / В. А. Парена // Економіка: проблеми теорії та практики : Збірник наукових праць. Випуск 191 : в 4 т. Том II. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2004. – С.317-323.
3. Ярмач О. В. Интеллектуальные услуги : экономическое содержание и виды / О. В. Ярмач // Економіка : проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. – Випуск 243 : у 5 т. – Т.4.– Дніпропетровськ : ДНУ, 2008. – С. 864-873.